

ՄԵՆԻ ԶԵՆԻ ԿԱՐԴՈՒՄ

Ամեն մի ազգի գրագէտ մարդկանց թուի քանակութեամբ չափում են այդ ազգի մտաւոր զարգացման ստիճանը: Ամեն մի պատմաբան, հրապարակախօս, քաղաքագէտ երբոր կամենում է խօսել որևէ ժողովրդի քաղաքակրթութեան մասին, նախ նա կամենում է վիճակագրական տեղեկութիւններ ձեռք բերել այն մասին թէ որքան այդ ազգի մէջ տարածուած է գրագիտութիւնը, ընթերցանութիւնը և գիրքը: Չնայելով, որ ամեն մի հայ շատ մեծ կարծիք ունի իւր ազգի ընդունակութիւնների և տրժանաւորութիւնների մասին, սակայն անժխտելի ճշմարտութիւն է, որ հայը շատ քիչ է կարգում, մանաւանդ մայրենի լեզուով. իսկ եթէ կարգում է՝ աշխատում է ձրի կարգաւ: Եւ այս հանգամանքը այնպիսի մեծ դժբաղտութիւն է և կորստաբեր մի հանգամանք, որ պէտք է մտածել այս մասին:

Նախ ապացոյցի կարօտ չէ այն փաստը, որ հայ ինտելլիգենցիան, այսպէս ասած, բարձրագոյն և միջին դպրոցների սաները, շատ չնչին բացառութեամբ, տգէտ է և անգրագէտ և շատ քիչ է կարգում, իսկ մայրենի լեզուի վերաբերմամբ կատարեալ անգէտ: Եւ որովհետեւ ժողովրդի աղը ինտելիգենցիան է, շատ հասկանալի է թէ ինչ կլինի այն ժողովուրդը. որի ինտելլիգենցիան այդպէս է. իսկ ինտելլիգենցիայի օրինակը վարակիչ է և զօրեղ: Նոյն իսկ մեր շրջապատող հարևան ազգերի ինտելլիգենցիայի համեմատութեամբ մենք միանգամայն ստոր ենք կանգնած: Այս որ անուրանալի մի փաստ է, որ վրաց լրագիրները և գրքերը տարածուած են անհամեմատ աւելի շատ քան թէ մեր ամսագիրներն ու թերթերը, թէև թուով ի հարկէ հայ ինտելլիգենցիան անհամեմատ շատ է:

Կովկասում բարձր և բարձրագոյն դպրոց աւարտած հայերի թիւը մօտ տասը հազար է, բայց հայ լրագիրներ և գրքեր կարդացողի թիւը երեք հազարի էլ չի հասնում. սրա պատճառները բազմաթիւ են, որոնցից մէկն էլ հայ ինտելիգենտի ծուլութիւնն է: Հայերէն կարդալու համար նա պէտք է մի փոքր աշխա-

տանք գործ դնի լեզուի հետ ընտելանալու: Այս չնչին աշխատանքը նա յանձն չի առնում: Բայց որովհետեւ տգէտ հասարակութեան մէջ է ապրում՝ իւր այս յատկութեամբ ոչինչ չէ կորցնում: Այս տեսակ հայ մեր հասարակութեան մէջ մինչեւ անգամ կարող է լաւ գործիչ համարուել:

Այս տեսակ պայմաններում ահա միւս կողմից մեր ջահիլներն էլ հեղեղում են մեր գրականութիւնը անթիւ անհամար բրօշիւներով, վէպիկներով, դրամաներով, ոտանաւորներով և ամեն տեսակ հեղինակութիւններով, որ ոչ միայն ոչ ոք չի կարդում, այլ և դժուար է կարդալ: Երբոր մէկին կշտամբում էք, թէ ինչու նա հայերէն չէ կարդում, իսկոյն ասում են, որ գիրք չկայ. և արդարեւ մեր ներկայ Գովկասեան հայ գրականութիւնը շատ մանրացել է և բացի մի երկու երեք համեմատաբար հին գրողներից նորերը շատ թույլ են և մեծամիտ: Այս հանգամանքը ի հարկէ չէ արգարացնում առհասարակ մայրենի լեզուով չկարդացողին, բայց յայտնի նշանակութիւն ունի:

Խմբագրութիւնն ամեն օր ստանում է բազմաթիւ մանր-մունր գրքեր և ոչ մէկը նրանցից ոչ միայն գիտութեան և տաղանդի նշոյլ չէ պարունակում, այլ ուղղակի դէվղէկութիւններ են, որոց վրայ փող մսխել և տպագրել չարժէ: Մենք խորհուրդ կը տանք գրելացաւով հիւանդ երիտասարդներին ափսոսալ իրենց ժամանակը և փողը, իսկ եթէ հիւանդութիւնը անբուժելի է՝ գոնէ ընտրութեամբ թարգմանութիւններ անէին եւրոպական և ռուս գրականութիւնից, որպէս զի գոնէ բովանդակութեան կողմից ընթերցողը մի բան ստանար: Մարդ շատ անգամ մնում է ապշած թէ ինչու համար են մարդիկ այս կամ այն գիրքը հրատարակում: Մեր ստացած գրքոյկներից ահա մէկը «Ակնարկ հին Հայոց բանահիւսութեան մասին», որ շատ վարդապետական ձևով հին ճշմարտութիւններ կամ հին եզրակացութիւններ է կրկնում:

Այս փոքրիկ գրքոյկը, որ փորձում է համառօտ կերպով պատմել գլխաւորապէս Մովսէս Խորենացու մէջ եղած ժողովրդական բանաստեղծութեան մնացորդ-

ներէ մասին, իսկապէս ոչ միայն ոչինչ նոր բան չէ աւելացնում մեր ունեցած տեղեկութիւններին, այլ անգամ աւելորդ կրկնութիւն է բազմաթիւ անգամ ծամծամած եզրակացութիւններէ: Դեռ 1881 թուին հանգուցեալ գիտնական էմինը հրատարակել է մի շատ լուրջ յօդուած «Моисей Хоренский и древний эпосъ армянскій» հին հայ բանահիւտութեան մասին, որից յետոյ համարեա նոր բան ասող չէ եղել: Մկրտիչ Էմինից յետոյ պ. Խալաթեանը. գիտնական Մառը, գեր. Բարդ. Եպիսկոպոսը և մանաւանդ աւելի մանրամասնօրէն «Հայ ժողովրդական առասպելներ» գրքի մէջ պ. Աբեղեանը շատ աւելի լուրջ դիտողութիւններ ունին արած Երուանդեան Տիգրանի, Արտաւազդի, Արտաշէսի և Սաթիւնիկի ու Վարդգէսի մասին աւանդած երգերի նկատմամբ: Մասիսի քաջքերը, որ բռնեցին Արտաւազդին ազատ Մասիսի վերայ, Վահագնի ծննդեան նկարագրութիւնը «երկնէր երկին և երկիր, երկնէր և ծիրանի ծով» երգով, Արտաշէսի հարսանիքի և Սաթիւնիկի փախցնելու մասին «Հեծաւ արի արքայն ի սեւան գեղեցիկ» առասպելը—ահա բոլոր փշրանքները, որ մեր մատենագրութիւնը պահել է ժողովրդական հին բանաստեղծութիւնից: Եւ եթէ ոչ ոք մի նոր բան չունի ասելու այս մնացորդների մասին, իրաւ աւելորդ է կրկնութիւններով զբաղեցնել ընթերցողի ժամանակը: Ահա այս հանգամանքը թող չվրիպէ մեր գրողների ուշադրութիւնից և հայերէն գրքերի տարածման արգելադրութիւնը—վատ գրքեր:

Գ. ԵՆՂ

Աղա Նեգրիւր ըանաստեղծութիւններ: II Պրակ: Թարգմ.
Յ. Յակովբեան. 1904

Իտալական բանաստեղծուհու մասին «Լուսման» արդէն առել է տեղեկութիւն իւր ընթերցողներին նայն պ. Յակովբեանի Թարգմանութեան առիթով: Ներկայ երկրորդ պրակը պարունակում է Աղա Նեգրու 28 աւելի կենսական և հիւթալի ոտանաւորներ: